

Câteva repere privind originile și familia omului politic I. G. Duca

Liliana Beu

Istoriografia legată de personalitatea lui I. G. Duca, indiferent de neconcordanțele de parcurs ivite în tratarea subiectului, este de acord în a stabili că nu există nici o apropiere între ramura grecească a domnitorilor Duca din Moldova și cea a omului politic. O incursiune în genealogia acestei familii merge până către mijlocul secolului al XIX-lea, când avem primele informații despre originea răzeșească a bunicului său, originar din zona Bârlad -Vaslui.

Despre acest bunic din partea tatălui, cu nume omonim celui al omului politic, aflăm că a fost în slujba lui Lascăr Bogdan, cumnatul lui Toderaș Balș care l-a ajutat să intre în miliție în calitate de iuncăr, de unde, treptat, a avansat până la gradul de ofițer și apoi de general. Radu Rosetti nota: „*Un geniu militar n-a fost generalul Duca, dar a avut o însușire frumoasă și rară în oștire, mai ales în vremurile de mai demult: A RĂMAS CU MĂINILE CURATE. Intrat sărac în oștire, tot sărac a ieșit dintr-ânsa. Și totuși a găsit mijloace să deie o frumoasă creștere celor doi fii pe care i-a lăsat: unul a fost inginer, inspector general și director general al căilor ferate, celălalt președinte al Curții de Casație...*”¹.

Născut în 1816, Ion Duca a fost ofițer în armata moldovenească pe care a părăsit-o cu gradul de colonel. Chemat în Muntenia spre a alcătui garnizoana Bucureștilor, a fost cu rândul deputat, ministru de război în cabinetul lui Dimitrie Ghica (1868 – 1869) și general în rezervă. Moare în 1890. Din însemnările lui George Duca aflăm că fusese prieten cu Mihail Kogălniceanu și un apropiat al lui Alexandru I. Cuza. A fost căsătorit cu vara primară a lui Vasile Alecsandri, pe nume Efcaria², așa cum o dovedește și corespondența dintre Gheorghe Duca și membrii familiei Alecsandri aflată în fondurile Bibliotecii Academiei Române

Tatăl lui I.G.Duca, Gheorghe I. Duca, se naște în 1846 la Iași, fiind unul din cei doi copii ai lui Ion Duca.³ Studiază la Paris, la Școala Imperială Centrală de Arte și Manufacturi și, întors în țară, pune bazele Școlii de Poduri și Șosele din București, al cărei director a fost timp de peste 20 de ani. În perioada 1880 – 1885 coordonează lucrările la construcția liniei Ploiești – Predeal iar în 1898 este inginer inspector la lucrările podului de la Constanța. A fost în particular profesorul fraților Ionel și Vintilă Brătianu cu care a corespondat chiar și când aceștia se aflau la studii la Paris⁴.

Un fost elev, Titus Enacovici îl descrie astfel lui Pamfil Șeicaru „om rece ca un tratat de geometrie, puțin comunicativ, pedagog sever și minuțios nu

¹ Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Standford, California, S.U.A., Mss, *Fondul Georges Duca*, rolfilm2, folder 6, box 2, poziția 306.

² Georges Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, Munchen, 1984, vol.I, p.13.

³ Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, 1940, p. 293.

⁴ Așezământul Cultural I.C.Brătianu (XXIV), *Din corespondența familiei Ion C.Brătianu (1884-1886)*, vol.II, București, p.147.

*l-am văzut niciodată râzând, nici cel puțin zâmbind; cu un simț superior al datoriei, o servi țara era pentru el un comandant moral. Gh. Duca făcuse studiile la Ecole Centrale din Paris, dar în toată atitudinea lui părea un produs prusac (...). De o rară corectitudine, Gh. Duca nu a strâns nici o avere lăsând copiilor numai ce moștenise” și autorul consemnează mai departe: „Regele Carol nu a căutat să impună sau să mențină nici un alt funcționar al statului, contra voinței unui guvern. Singurul pe care a cerut tuturor guvernelor să-l mențină, a fost directorul general al Căilor Ferate, Gheorghe Duca”.*⁵

Gheorghe Duca se căsătorește cu Lucia Ghica (din ramura Budeștilor), fiica Cleopatrei Cantacuzino și domnișoară de onoare a reginei Elisabeta. În această calitate, Lucia Ghica s-a bucurat de încrederea și prietenia acesteia, lucru confirmat atât de bogata corespondență între cele două, în perioada în care regina Elisabeta fusese exilată de Carol I în Occident, cât și de grija pe care suverana a manifestat-o față de soarta Luciei și a copiilor săi, la moartea soțului. Ca un gest de grațitudine și ca măsură de prevedere la adresa reginei, Lucia va distruge această amplă corespondență.

Într-o publicație apărută în Germania, domnul M.F. Enescu face afirmația că Lucia Ghica ar fi fost soră cu regina Natalia a Serbiei, informație neconfirmată de nici o altă sursă⁶. Însă George Duca precizează în însemnările sale, că unchiul său, Grigore Ghica, ajuns ministrul României la Paris, a fost căsătorit cu sora reginei Natalia a Serbiei, soția lui Milan și mama lui Alexandru Obrenovici, deci, Lucia Duca era cumnată prin alianță cu această regină⁷.

Din căsătoria celor doi s-au născut patru copii: Ion, Maria, Grigore și Gabriella⁸. Cel mai mare dintre frați, Ion G.Duca, a văzut lumina zilei la 20 decembrie 1879 în București. Clasele primare le-a făcut în particular avându-l ca pedagog pe domnul Bogdan, fost secretar la Camera Deputaților, în timp ce examenul de absolvire l-a susținut la Școala Clemența în 1890.

În perioada 1891-1893 urmează clasele inferioare la Liceul Cantemir, iar diplomele de premii aflate în colecția Muzeului Județean Vâlcea dovedesc că s-a numărat printre premianții clasei.

Începând din 1894 frecventează cursurile Liceului Sfântul Sava pe care le absolvă în vara lui 1897. Despre această perioadă a studiilor liceale pagini foarte interesante ne-a lăsat Gala Galaction în jurnalul său: „În toamna anului 1894 promoția mea de la Sfântul Sava intrase în clasa a V-a. De obicei această clasă era un nod de căi ferate. Mulți școlari, de prin alte școli, debarcau la liceul nostru și luau trenul clasei a V-a. Între noii sosiți era un băiețandru mai mic și mai firav decât media colegilor, dar cu o înfățișare deosebită. Era miop, purta ochelari, avea un obraz fin și trandafiriu și supt ochelarii lui de miop niște scăpări de nestinsă curiozitate și vie inteligență. Nu ne-am împrietenit prea curând. El era un elev de o sârguință și de o exactitate exemplară. S-a afirmat, în două-trei luni fruntaș printre fruntași și a dobândit stima profesorilor și a

⁵ Pamfil, Șeicaru, *Scrieri din exil*, vol.II, *Portrete politice*, București, 2002, p.260.

⁶ M.F. Enescu, *Două aniversări tragice*, în *Vatra. Foaie Românească de Opinie și Informație*, anul XXVIII, nr. 148, Freiburg, 1978, p.2.

⁷ Georges Duca, *op.cit.*, p.14.

⁸ Muzeul Județean Vâlcea, Colecția *Documente*, nr.inv. 1735, f.1..

colegilor. *Eu eram un fel de inger apostat....*⁹. De altfel drumurile celor doi, începute pe băncile școlii, aveau să se mai intersecteze de-a lungul vremii în împrejurări și condiții total diferite.

Tot din această perioadă datează și cunoștința cu frații Brătianu, elevi în particular ai tatălui său, dar diferența de vârstă era, la aceea dată, o piedică serioasă în calea unei prietenii, care avea să-și arate roadele mulți ani mai târziu. Sugestivă în acest sens este chiar mărturia lui Dinu Brătianu consemnată la 1930, în ședința de numire a lui I.G.Duca în calitate de președinte al Partidului Național Liberal, după moartea lui Ionel și Vintilă Brătianu „ *Când ne-am început cariera sau mai bine zis studiile noastre de inginerie, câte trei frați, Ionel, apoi eu și în urmă Vintilă, am început să învățăm la Școala de poduri și șosele de sub conducerea tatălui lui I. G.Duca, Georges Duca. Tatăl meu, care avea un deosebit dar de intuițiune să descopere pe oamenii aleși, a descoperit pe Georges Duca, inginer, absolvent al Școlii Centrale din Paris, care lucrase la construcția căii ferate București – Sinaia sub conducerea lui Ghio. După această lucrare el rămăsese neutilizat făcând pe inginerul hotarnic în Moldova. Ion Brătianu l-a așezat pe omul drept la locul drept, la conducerea Școlii de poduri și șosele. A fost întemeietorul acestei școli din care a ieșit o pleiadă întreagă de ingineri (...). Mi-aduc aminte că în cabinetul său de lucru, după ce ne dădea lecțiuni de geometrie descriptivă, pentru care avea o deosebită atracțiune, la un moment dat, apăsarea tava cu ceai și după tava cu ceai apărea în urmă I. Duca, care purta încă rochiță de copil mic. Desigur că în primul moment mă confunda cu fratele meu Ionel. Amândoi purtam uniformă, evident, unul după altul de voluntar în artilerie. Îi cerea și îmi cerea să-i desenăm cai. De atunci începuse pasiunea lui pentru cai, pasiune care a continuat-o până la maturitate. Evident că amândoi ne uitam cu dragoste și inspirație la fiul lui Gh .Duca. Și dacă vă povestesc acest lucru este ca să vă arăt ce legături vechi am avut cu familia d-lui Duca*”¹⁰.

După susținerea bacalaureatului, în toamna lui 1897, pleacă la Paris, pentru continuarea studiilor, înscriindu-se la Drept. Se dovedește a fi nu numai un student conștiincios dar și un adevărat observator al atmosferei culturale pe care o emana marele oraș. Nimic din ceea ce face în perioada studenției (una de intense acumulări), nu i-a fost străin: biblioteci, concerte, teatre, muzee, cursele de cai de la Long-Champ.

Dar ceea ce conturează oarecum traiectoria viitorului om politic este pe de-o parte predilecția pe care o acordă audierii ședințelor Parlamentului francez (și nu numai) la tribuna căruia evoluau nume rămase celebre în istoria oratoriei, iar pe de altă parte, strădania sa de a înființa, alături de alți colegi, un cerc al studenților, unde, românii din capitala Franței, să se reunească, și unde, „*să se poată strânge rândurile, să se întărească și să se cultive sentimentul național și să se discute diferite chestiuni ce interesează viitorul națiunii*”¹¹.

⁹ Gala, Galaction, *Jurnal*, vol.I, București, 1984, p.161.

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Fond I.G.Duca*, dosar 85, f. 3v.

¹¹ Art. *Oratorii Congresului*, în *Curierul Băncilor Populare din România*, anul I și II, nr. 24-27, mai-iunie, 1905, p. 22

Cercul studenților români de la Cafe Voltaire s-a dovedit a fi o adevărată agoră deoarece, pe parcursul a 30 de conferințe, nume precum: Dumitru Drăghicescu, Nicolae Titulescu, Toma Dragu, Nicolae Petrescu-Comnen au reliefat probleme de actualitate ale politicii internaționale, și unde I.G.Duca s-a făcut remarcant prin intervențiile sale privind obiectivele ce stau în atenția generației lor. Pentru întreaga sa contribuție depusă la fondarea acestui Cerc a fost ales directorul său de către studenții români din Paris¹². Peste timp, Petrescu Comnen își amintea cu nostalgie despre intervențiile lui I.G.Duca în cadrul Cercului: „Cu o viziune profetică - el afirma la 1900 - că generația noastră ori va realiza întregirea neamului românesc, reforma agrară și descătușarea maselor din lanțurile colegiilor restrânse, rămânând astfel de pomină în istorie, ori blestemul generațiilor viitoare se va abate pe amintirea ei”¹³.

În timp ce era la Paris, în noiembrie 1899, I.G.Duca află vestea morții tatălui său, răpus de tuberculoză, la doar 53 de ani. Această dramă avea să influențeze într-un fel sau altul, destinele întregii familii. Dacă el va fi nevoit, pentru a face față cheltuielilor, să se mute la unchiul său, Grigore Ghica, șeful Legației României de la Paris¹⁴, ceilalți frați, rămași în țară, însoțiți de Lucia Duca, se stabilesc la Weimar. Aici, prin bunăvoința reginei Elisabeta, găsesc ospitalitate la rudele suveranei din Bavaria. Sprijinul oferit de regină s-a dovedit cu atât mai util cu cât, înainte de a muri, Gheorghe Duca, contractase o serie de datorii pentru întreținerea moșiei sale din Dobrogea și, plata lor acum, presupunea economii suplimentare.¹⁵

Dar această tragedie nu va pune capăt suferințelor din familia Duca. Câțiva ani mai târziu și fiica cea mare, Maria, avea să fie răpusă de tuberculoză, în timp ce Grigore se resimțea deseori de pe urma acestei boli. Numai că în cazul său, soarta a făcut să poată depăși problemele legate de sănătate, și chiar să urmeze ulterior cursurile Academiei Militare din Postdam.

Pentru a putea face față situației, tânărul I.G.Duca încearcă să degreveze pe cât posibil familia de cheltuielile legate de pregătirea sa, și, profitând de actualitatea dezbaterilor din cadrul Cercului Studențesc, face o ofertă directorului ziarului *Universul*, Luigi Cazzavillan, solicitându-i să colaboreze în calitate de corespondent al ziarului la Paris pe probleme de politică externă. Această colaborare, începută într-un mod atât de timid, avea să se prelungească și după întoarcerea lui Duca în țară, până în 1914, când, fiind numit ministru, noua demnitate nu-i mai lăsa răgazul necesar unei astfel de activități. Mulțimea

¹² *Ibidem*.

¹³ N. Negulescu, *Personalitatea lui Ion G. Duca. Cuvântare rostită cu prilejul comemorării sale de către Liceul “Mircea cel Bătrân”*, 21 ianuarie 1934, p. 9-10.

¹⁴ Dumitru Drăghicescu afirmă că la 1902, când l-a cunoscut pe I.G.Duca acesta locuia „...dincolo de Sena, în Cartierul Etoile, într-un apartament al prințului Știrbei, de unde venea pe bicicletă în Cartierul latin”, *Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Dumitru Drăghicescu*, dosar 4, f. 147. Probabil că, ulterior, Duca s-a mutat la această adresă, deoarece există din această perioadă, câteva scrisori trimise de tânărul I.G.Duca lui Barbu Știrbei cf. Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale *Fondul I.G.Duca*, Pachetul XX, dosar 7.

¹⁵ Georges Duca, *op. cit.*, p. 14.

subiectelor dezbătute, obiectivitatea informațiilor, calitatea materialelor scrise dar mai ales consecvența de care a dat dovadă în toată această perioadă de colaborare îl recomandă pe I.G.Duca a fi socotit inițiatorul cronicii de politică externă din presa românească¹⁶.

Făcându-se expresia satisfacției, pe care cei 15 ani de colaborare cu ziarul *Universul* au prilejuit-o amândurora, dar mai ales mulțimii cititorilor, Luigi Cazzavillan, în semn de apreciere, a oferit viitorului ministru o pană de aur, la banchetul organizat în cinstea sa, încântat de a fi încurajat, cu mulți ani în urmă, talentul unui tânăr care s-a dovedit a-i fi confirmat încrederea.

Întorcându-ne la anul 1902, trebuie să consemnăm faptul că acesta a fost ultimul din cei cinci petrecuți la Paris, și că, odată cu susținerea tezei de doctorat, cu titlul „*Les sociétés cooperatives en Roumanie*”, I.G.Duca va reveni în țară. Alegerea unei astfel de teme, inedită pentru cineva care-și susținea doctoratul în științe juridice, s-a dovedit a fi una de mare actualitate pentru evoluția cooperației din România, dar în același timp, ea venea să umple un gol în problematica cooperației de la noi, aflată în plin proces de organizare.

Beneficiind de sprijinul lui Ionel Brătianu, ocupă mai întâi postul de ajutor de judecător la ocolul din Rm.Vâlcea, plasa Horezu, chiar în ziua de 20 decembrie 1902, când împlinea vârsta de 23 de ani. Întrebat de ministrul Justiției, Eugen Stătescu, unde și-ar dori să profeseze, tânărul I.G.Duca rostește o replică, devenită celebră în istoriografie, „*Oriunde, dreptatea este la fel*”¹⁷. Replica, deși frumoasă, ascunde un adevăr pe care mărturia unui prieten vâlcean avea să-l scoată la iveală peste timp. Astfel, Dumitru Drăghicescu consemna despre împrejurările și motivele care l-au determinat pe I.G.Duca să-și lege destinul de județul Vâlcea încă din 1902: „*Venit în țară, Duca trebuise să ocupe un post în magistratură. Întâmplarea a făcut ca, în acel moment, să fie libere două posturi de ajutor de judecător, din care unul la Rm. Vâlcea. În vedere că eu și Dragu (Toma n.n.) eram vâlceni, Duca a ales postul de la Rm. Vâlcea. Am fost împreună când a fost cucerit de priveliștea peisajului fermecător de la Măldărești, lângă Horez, unde s-a hotărât să se fixeze, cumpărând cula veche a Măldăreștilor și câteva pogoane de teren în jurul ei.*”¹⁸

Rămâne aici doar pentru scurtă vreme, până în martie 1903, când este numit supleant la tribunalul Vlașca, pentru numai câteva zile, întrucât demisionează.

Această decizie nu a fost una pripită și de moment, ci încă de la începutul lui ianuarie Vintilă Brătianu, știindu-i preocupările din domeniul cooperației, apelează la ministrul Finanțelor, Emil Costinescu pentru a-i găsi un post unde să-și fructifice aceste cunoștințe teoretice¹⁹. Și, cum în 1903 se votează legea Creditului Agricol și a Casei Centrale a Băncilor Populare, iar din 1 aprilie se trecea la aplicarea noului buget, postul vizat de Vintilă Brătianu era cel de subdirector al noii înființate Case Centrale a Băncilor Populare, al cărei director

¹⁶ Gheorghe Selten, *Viața și opera lui I.G.Duca. Omul politic ca erou*, București, 1935, p. 14.

¹⁷ *Ibidem*, p. 16

¹⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Fond Dumitru Drăghicescu*, dosar 4, f. 148-149.

¹⁹ Biblioteca Academiei Române, *Fondul I.G.Duca – Corespondență*, S2/CCCXC, f.1.

general era fratele ministrului Spiru Haret. Astfel debutează cei patru ani cât Duca a activat pe tărâmul cooperației și care aveau să-i aducă satisfacții nebănuite, dar și contactul cu viața grea din lumea satului românesc, pentru îmbunătățirea căreia va decide mai apoi că a sosit momentul să lupte cu alte mijloace decât cele ale cooperației.

Cât privește viața privată, în ianuarie 1905, la numai 25 de ani, I.G.Duca hotărăște să se căsătorească. În ciuda faptului că persoana aleasă, Adina Moruzi, era de viță nobilă și dintr-o familie cu puternice tradiții conservatoare, cei doi au reușit să depășească conveniențele, încheind acest mariaj. Adina era unul dintre cei 5 copii ai lui Dimitrie Moruzi, poreclit „Căneazul”, fost prefect al Capitalei, unul dintre cei mai cunoscuți frunțași ai Partidului Conservator, membru al unui străvechi familii ce-și revendică o genealogie mergând până la împărații bizantini, și a Smarandei Cantacuzino, sora lui G. Cantacuzino „Nababul”.

O astfel de căsătorie, încheiată mai mult din ambiția Adinei de a înfrunta prejudecățile familiei, nu putea fi durabilă câtă vreme întregul neam Moruzi vedea acest lucru ca o nefericită mezialianță: „Fără îndoială că Jean era un băiat de mână întâia, iar mama lui o Ghiculeasă, originile familiei Duca însă.....”, constata reprobabil Aglăița Rosetti, sora Adinei.²⁰ La această distanțare a contribuit mult și hotărârea lui I.G.Duca de a activa în rândurile PNL, situându-se, prin principiile sale, chiar în aripa stângă a acestui partid.

În același an, pe 14 noiembrie 1905 se naștea George Duca, unicul fiu al omului politic I.G.Duca, deși el avea să încheie ulterior alte două căsătorii. Și la acest capitol se pare că nici Adina nu a rămas datoare. Despre ea, fiul avea să consemneze peste ani: „Dintre toți, mama cred că era ființa cea mai inteligentă, aventuroasă și hazlie – de fapt ar trebui să fiu băiat – îmi mărturisesc deseori - Mijlocie, grasă, cu păr rar și ochi căprui, Adina Moruzi nu era de fapt frumoasă, dar trăsăturile ei erau așa de șagălnice, de ironice, de amuzante, încât dădeau întregii ei ființe o intensă particularitate”, iar în alt loc George nota: „Când sunt cu mama simt că mă subțiez la minte...”²¹

După divorț și ani buni petrecuți în Elveția, Adina se întoarce în țară căsătorită cu Mihai Brătianu cu care are un al doilea fiu, pe nume Marc. Divorțează și de acesta, în 1923, pentru a se căsători, 5 ani mai târziu, cu un văr al cumnatului ei, pe nume Lascăr Rosetti, jurist în Iași. „Boieros, înalt, distins, spirit inteligent și de un sarcasm binecunoscut, se potrivea de minune cu Mama mea, care-și găsisese în sfârșit stăpânul...”²²

În ce-l privește pe I. G. Duca, fiul consemna: „Ion Duca avea reputația de a fi un bărbat deosebit de muieratic ceea ce, împerecheat cu prea marea lui sensibilitate și nervozitate, nu era tocmai menit a-i ușura existența zilnică”²³.

Citind o astfel de afirmație din partea propriului fiu și având în vedere discreția care a înconjurat viața particulară a lui I.G.Duca, atât în presa vremii

²⁰ Duca, Georges, *op.cit.*, p. 16

²¹ *Ibidem*, p.22.

²² *Ibidem*, p. 218

²³ *Ibidem*, p.16

dar și în memoriile sale, unde nu pomeneste nimic despre familie, am putea crede că ea este una tendențioasă, însă realitatea vine să ne-o infirme.

După divorțul de Adina, petrecut în jurul anilor 1908-1909, I.G.Duca se căsătorește cu Nina Polizu, de origine modestă și despre care gurile rele spuneau că ar fi fost menajeră. De altfel, regele Carol al II-lea aflat în vizită la Măldărești și luând masa cu familia Duca abia a catadicsit să-i adreseze câteva cuvinte, mai mult din obligație față de gazdă.

După o conviețuire de aproximativ 17 ani, I.G.Duca divorțează din nou, spre disperarea Ninei, întrucât se îndrăgostise de Nadia Roșca, la rândul ei căsătorită cu inginerul Roșca și având un băiat.

Într-o lucrare a lui Zoltan Rostaș „*Chipurile orașului București*,” într-un interviu al autorului cu doamna Maria Golescu, aceasta afirmă că Nina și Nadia ar fi fost verișoare primare, numele de fată fiind același²⁴. Rămânând în sfera istoriei orale, preotul Gheorghe Petre-Govora, unul dintre puținii contemporani ai lui I.G.Duca rămași în viață, susține că cele două soții ar fi fost surori.

Și de această dată, sursa cea mai credibilă în această privință rămâne totuși George Duca, care confirmă că cele două erau „*surori vitrege de mână stângă*”²⁵.

Prin urmare, fără a intra în amănunte privind opțiunea politică ori activitatea desfășurată timp de peste două decenii și jumătate în slujba Partidului Național Liberal, rândurile de mai sus încearcă să facă lumină asupra originii și familiei lui I.G.Duca. Interesante ni s-au părut a fi și împrejurările în care el a ajuns să-și lege atât de puternic numele de județul nostru, precum și unele aspecte, mai puțin știute, privind viața privată a omului politic. Aceasta, cu atât mai mult cu cât, la peste șapte decenii de la dispariție, o personalitate de o așa anvergură pe scena politicii românești își mai așteaptă încă biograful.

²⁴ Zoltan Rostaș, *Chipurile orașului – Istorii de viață în București. Secolul XX*, Iași, 2002, p.104.

²⁵ George Duca, *Op.cit.*, p.212.